

מושב שני – פוריות הגבר – שאלות הלכתיות

שואל: נציג השואלים

משיב: הגאון הר"ר שלמה דייכובסקי
חבר בית הדין הרבני העליון

1. גבר עקר, אובחן כסובל מחסימה בדרכי הזרע, אך אשכיו מייצרים תאי זרע. הטיפול הרפואי המומלץ: תיקון כירורגי של דרכי הזרע החסומים. הניתוח כרוך בחיתוך צינור הזרע משני עברי החסימה, והשקתו מחדש.

לאור דיני פצוע דכא, מה עמדת ההלכה על ביצוע ניתוח כאשר:

- א. הניתוח אמור להעשות בתוך הבטן?
- ב. הניתוח אמור להעשות בכיס האשכים?

2. כאשר קיימת בעיית אי-פוריות, עם חשד לליקוי בפוריות הגבר, והוחלט על ביצוע ספרמוגרם (בדיקת זרע). באופן עקרוני, ניתן לתכנן את הבדיקות הנדרשות בשני אופנים:

א. ביצוע בדיקת-זרע פשוטה כשלב ראשון, ורק במידת בצורך לחזור על בדיקת זרע מורכבות יותר.

יתרון: עלות נמוכה לחולה, ויתכן שלא יהיה צורך בבדיקות נוספות.
חיסרון: חלק מהנבדקים יצטרכו לבצע מספר גדול יותר של בדיקות זרע במהלך הבירור.

ב. להתחיל את הבירור בביצוע סידרת בדיקות מקיפה על דגימת הזרע הראשונה.

יתרון: הקטנת מספר בדיקות הזרע אצל חלק מהחולים.
חיסרון: עלות כספית גבוהה לבדיקה המקיפה.

השאלה: מהי הגישה הנכונה מבחינה הלכתית?

3. יש גברים צעירים הסובלים מעקרות כתוצאה מאיזן-אונות (אימפוטנציה). כיום ניתן לטפל בגברים אלו בעזרת הזרקת תרופות וזואקטיויות אל תוך המחילות הספוגיות של הפניס. חלק מגברים אלו נזקקים להזרקה עצמית לפני כל ביאה. האם מותר לבצע את ההזרקה בשבת?

הרב שלמה דייכובסקי
חבר בית הדין הרבני העליון

פוריות הגבר – תשובות הלכתיות

נושאי השאלות:

- א. ניתוח דרכי הזרע
- ב. בדיקות זרע
- ג. טיפול באינאונות (אימפוטנציה) בשבת

שאלה א:

דברים דומים כתב גם בשו"ת "חשב האפור" (ח"ב, סימן ח'): הובאו דבריו בספר "נשמת אברהם" (אבהע"ז סימן ה', אות ד'), לגבי תינוק שנולד עם מום בגיד (היפוספדיאס), המחייב ניתוח ועשיית נקב זמני בגיד. וכתב שכיון שהנקב נעשה לצורך רפואה, ולאחר מכן עתידים לתקן את הקלקול הזה, לא מסתבר כלל שיהיה אסור. וכתב שהסכים למסקנה זו גם הרב מטשעבין זצ"ל.

גם פוסקי דורנו המאוחרים הגיעו למסקנה זו. בשו"ת "מנחת יצחק" (ח"ג סימן ק"ח) כתב: "כיון דכל עיקר כוונתו כדי לעשות פעולה שיוליד, שהוא היפך כוונה מן יסוד של איסור השחתת איברי זרע שהוא שלא להוליד, א"כ לא הוי בכלל האיסור". וציין שכן כתב מחותנו הגאון בספרו "חלקת יעקב" (ח"ב סימן כ"ג).

תשובה דומה מצויה גם בשו"ת "אגרות משה" (אבהע"ז ח"ד סימן ל') שכתב: ודאי אם היה מעשה נתוח זה רפואה גמורה היה ודאי מותר מצד איסור מעשה סירוס שעושה תחילה במה שחותך הרופא חלק מן מחוטי ביצים, כיון שהוא לרפאותו שלא יהיה סרוס ויוכל להוליד".

מאידך, צריך להביא בחשבון שבניתוח זה, כמו בכל ניתוח, קיים אחוז מסויים של כשלון, ובכגון זה נשאר הקלקול בעינו. המעיין במקורות שהובאו לעיל, ימצא כי

גבר עקר, אובחן כסובל מחסימה בדרכי הזרע, אך אשכיו מייצרים תאי זרע.

הטיפול המומלץ: תיקון כירורגי של דרכי הזרע החסומים. הניתוח כרוך בחיתוך צינור הזרע משני עברי החסימה, והשקתו מחדש. לאור דיני פצוע דכא, מה עמדת ההלכה על ביצוע ניתוח כאשר:

1. הניתוח אמור להעשות בתוך הבטן?
2. הניתוח אמור להעשות בכיס האשכים?

תשובה: שאלה זו מתחלקת לשתיים:

- א) האם קיים איסור "פצוע דכא" בניתוח שמיועד לתקן את הפגם באיברי ההולדה?
- ב) במידה וקיים איסור, האם ניתן לבצע את הניתוח מבלי לעבור עבירה?

ביחס לשאלה הראשונה ניתן להסתמך על דברי רבינו שלמה לוריא (המהרש"ל) ב"ים של שלמה" (יבמות פח', ח') שכתב:

"מ"מ נראה שאין פוסל אלא מי שנכרת כדי שלא יוליד או ע"י חולי שבא כבר בביציו שהיה בהכרח להכריתו, אבל מה שכורתים עכשיו הרופאים מחמת האבן או שבירת הגוף ויודעים לתקן הדבר היטב, ובבירור שיוליד, ואינם מקלקלים החוטים, ושביל הזרע הולך כתיקונו ותלוי בחכמת הרופאים, אין בידינו לפוסלו כל עיקר ובניהם כשרים."

בכל מקרה, ניתן לצרף את שיטת הסמ"ג (לאוין קי"ט) לפי "החתם סופר" (שו"ת אבהע"ז ח"א י"ז) שכל מה שנעשה לצורך רפואה, אינו פוסל.

שאלה ב:

כאשר קיימת בעיית אי-פוריות, עם חשד לליקוי בפוריות הגבר, והוחלט על ביצוע ספרמוגרים (בדיקת זרע). באופן עקרוני, ניתן לתכנן את הבדיקות הנדרשות בשני אופנים:

א. ביצוע בדיקת-זרע פשוטה כשלב ראשון, ורק במידת הצורך לחזור על בדיקת זרע מורכבת.

יתרון: עלות נמוכה לחולה, וקיימת אפשרות שלא יהיה צורך בבדיקות נוספות.

חסרון: חלק מהנבדקים יצטרכו לבצע מספר גדול יותר של בדיקות זרע במהלך הבריור.

ב. להתחיל את הבריור בביצוע סידרת בדיקות מקיפה על דגימת הזרע הראשונה.

יתרון: הקטנת מספר בדיקות הזרע אצל חלק מהחולים.

חסרון: עלות כספית גבוהה לבדיקה המקיפה. מהי הגישה הנכונה מבחינה הלכתית?

תשובה:

שאלה זו עוסקת בבעיה שיש לה השלכות הן במישור הכללי - הציבור, והן במישור הפרט - היחיד: חלוקת משאבים מוגבלים ברפואה. עסק בנושא זה בהרחבה ידידי ד"ר אברהם שטיינברג (במאמרו: "עמק הלכה" ח"ב). מהותה של הבעיה: מה עדיף, להקדיש ליחידים משאבים רבים לצורך בדיקה וטיפול יסודיים, או להסתפק בטיפול שטחי ביחיד - כאשר בשלב המדובר אולי מוקדם מדאי לטפל בו טיפול מקיף - ולהקדיש את המשאבים לצורך טיפול ברבים.

ההיתר הוא במקום שהתיקון ודאי - כן משמעות דברי ה"ים של שלמה".

בנוסף: בשו"ת "האלף לך שלמה" (לר"ש קלוגר, סימן כ"ד), הסתפק בפתיחת נקב באמה (לצורך ניתוח היפוספדיאס), אם נחשב כ"פסול החוזר להכשרו". וכתב: "יש לעיין אולי דוקא אם חזר מעצמו בלי רפואה או ע"י רפואה שביד כל אדם לעשות כן והוי מלאכת הדיוט, זה נחשב חוזר להכשרו, אבל מה דצריך רופאים מומחים ואין ביד כל אדם לעשות כן, י"ל דזה לא נחשב חוזר להכשרו כיון דאינו חוזר רק ע"י רופאים". כך גם הסיק הגרא"י אונטרמן זצ"ל (במאמרו בסוף חלק א' של "אוצר הפוסקים"), להחמיר בפסול החוזר להכשרו ולהתיר רק ע"י רופא מומחה.

משום כך, נכון יותר מבחינת ההלכה לבצע את הניתוח בתוך הבטן. זאת בהתאם לדברי החזון איש (אבהע"ז סימן י"ב, ז') שכתב: "והנה כפי הידוע ע"פ הרופאים, השבילין נכנסין לעומק בגוף ועוברין כמו חצי קשת עד שנכנסין לגיד ועוברין דרך הגיד וזורמין לחוץ. ומדלא הוזכרו בגמרא ובפוסקים משמע דבמקום שהשבילין בפנים אינם בכלל פצוע דכא ואינו נפסל אלא אם נפצע ונרך בגיד וביצים וחוטין שבהן, אבל לא החוטין הפנימיים שבתוך הגוף".

אעפ"כ, אם מבחינה רפואית, עדיף לנתח בכיס האשכים, ניתן לסמוך על מסקנתו של ר' משה פיינשטיין זצ"ל (שם סימן ל"א). שכתב: בענין ניתוח זה: "...אף שעדיין לא עלה יפה אלא שלושים אחוזים, רשאי לעשות הניתוח, אבל יש לעשות אצל רופא מומחה בניתוחים שיוודע יותר איך לדקדק ולצמצם...כיון ששייך גם שיחברו יפה, אף שרוב פעמים לא עלה יפה מחמת שהוא דבר קשה, ודאי רשאי לעשות עוד פעם כשחושב שעתה יוכל לצמצם מעשיו שיעלה יפה".

אין ספק כי מאז כתיבת התשובה הנ"ל (ניסן תשמ"א) עלו סיכויי ההצלחה בניתוחים אילו, כך שניתן בודאי לסמוך על מסקנתו, הלכה למעשה.

הבדיקה עד לגבול הדברים המצויים והשכיחים, כאמור לעיל.

מובן, שאם ישנם סימפטומים מחשידים לכוון מסויים, אזי משתנה העקומה, ויש לבצע את הבדיקה בהתאם לכך.

שאלה ג:

יש גברים צעירים הסובלים מעקרות כתוצאה מאי-אונות (אימפוטנציה). כיום ניתן לטפל בגברים אלו בעזרת הזרקה תרופות וזו-אקטיויות אל תוך המחילות הספוגיות של הפין. חלק מגברים אלו נוקקים להזרקה עצמית לפני כל ביאה. האם מותר לבצע את ההזרקה בשבת?

תשובה:

לצורך שאלה זו, יש להגדיר תחילה את מעמדו ההלכתי של אדם הסובל מ"אי-אונות" (אימפוטנציה). אם מעמדו כבריא לכל דבר, אין מקום להתיר חילול שבת אפילו באיסור דרבנן, אולם אם מעמדו כ"חולה שאין בו סכנה", יש מקום להתיר. וביתר דיוק השאלה היא: האם אי-תיפקוד של אחד מאברי הגוף נחשב כחולי.

מצאנו בספריהם של פוסקי דורנו ש"אי-תיפקוד" נחשב למחלה:

בשו"ת "ציץ אליעזר" (ח"י"ב סימן מ"ה) נשאל על אדם כבד פה שנצטווה ע"י הרופא לעשות תרגילי נשימה רצופים מידי יום ביומו, כולל בשבת, ע"מ להעלות לו ארוכה. וכתב:

"לדעתי ברור שאיש כזה הוא כן בכלל חולה, הגם שאין בו סכנה, דהא חולה הנהו באברי כלי הקול, וכל דבר שחסר לאדם להיותו שלם כיתר בני האדם נקרא חולה, ולא משנה אם זה מתבטא בצורה של כאבי ראש, ידיים או רגליים וכדומה או בצורה של דיפעקט (חסרון, מום) באיזה אבר מרמ"ח אבריו המונע ממנו למלאות תפקידו המיועד לו. ולכן עלינו לגשת לבעיה כאל חולה שאין בו סכנה." ועיין גם בשו"ת "ציץ אליעזר" חלק יא סימן

שאלה זו קיימת גם במישור הפרט. האם להקדיש משאבים רבים - שיתכן וחלקם הגדול מיותר - לצורך בירור יסודי של בעיה, או להסתפק בשלב ראשון בבירור מצומצם ולהקדיש משאבים אלו לצרכים אחרים, קיום מצוות וכו'.

במישור הכלל ניתן להשוות שאלה זו לדין פדיון שבויים. נאמר במסכת גיטין (דף מ"ה, א'): אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהם מפני תיקון העולם". נאמרו על כך שני טעמים: "מפני דוחקא דציבורא" או מפני "דלא לגרבו ולייתו טפין". ועיין בשו"ת "חתם סופר" (ח"מ סימן קע"ז) ש"דוחקא דציבורא הוא בכלל פיקוח נפש". כוונת הדברים היא כי במסגרת הקצאת המשאבים המוגבלים יש להתחשב בצרכים האחרים של הציבור, כי גרימת דוחק לציבור יש לה משמעות של פקוח נפשות, כאשר יאלץ הציבור כתוצאה מהקדשת משאבים מרובים ליחיד, להמנע מצרכים חיוניים אחרים.

ביחס למישור הפרט - כשהבדיקה נעשית על חשבוננו של היחיד - יש לעודד בעיה דומה: האם מוטל על הפרט להוציא ממון רב על בדיקות שחלקן אולי מיותרות, או להסתפק בבירור ראשוני ורק לאחר מכן, באם יהיה צורך, לערוך בדיקות נוספות.

שאלה זו חריפה יותר בבדיקות זרע, הכרוכות בהוצאת זרע ובאיסור הוצאת זרע לבטלה (עיין שו"ע אבהע"ז סימן כ"ג).

בנושא זה נראית לי דעתו של כבוד ידידי הרב צבי בן יעקב שליט"א שכתב כי יש לחוש ולבדוק רק בעיות שכיחות. דבר זה נלמד מטריפות של בהמה שלא הצריכו לבדוק כל אחת משמונה-עשרה סוגי הטריפות, אלא רק טריפות שכיחות (כמו סירכות הריאה). וזאת משום שחכמים חששו רק לדבר מצוי, ולא לדבר שאינו מצוי.

ה"משכנות יעקב" (יור"ד סימן ט"ז-י"ז) מגדיר, שאם הסיכוי הוא אחד לעשר, נחשב הדבר כמיעוט המצוי שיש לחוש לו. לפחות מכך, אין לחוש. על-כן, יש בנדוננו לערוך את

לבריא מותר, ורק למי שיש לו מיחוש גזרו משום שחיקת סממנים, בחולה גמור לא גזרו.

עתה נבדוק את נושא ההזרקה. בענין זה הובאו גירסאות שונות ביחס לדעתו של ה"חזון איש". בשו"ת "ציץ אליעזר" (חלק ח' סימן ט"ו, פי"ד, ט') הביא את דברי החזו"א לד"ר שלזינגר ש"זריקות שעושים רק מתחת לעור ולא לתוך הוריד, מותר לעשותן בשבת לכל חולה שהרופא קבע שזקוק לכך, אפילו שאין בו שאלת סכנה". ביחס לזריקות הנעשות לתוד הוריד, קיימות גירסאות שונות. ב"ציץ אליעזר" (ח"ט סימן י"ז, פרק ב', כ') כתב כי החזו"א לא חווה דעתו בזה, ורק אמר שבזריקה שלא בתוך הוריד בודאי יש להתיר. ואילו ב"שמירת שבת כהלכתה" פרק ל"ב, הערה קנ"א הביא מהגר"י אברמסקי זצ"ל לאסור בזריקה לתוך הוריד כי צריכים להוציא מעט דם לפני ההזרקה וחייבים משום דישה, וכתב שכן אמר לו ד"ר שלזינגר ז"ל. ועיין עוד ב"ציץ אליעזר" ח"י סימן כ"ה.

בנדוננו ההזרקה מתבצעת לתוך המחילות הספוגיות של הגיד, ולא לתוך הוריד, ולכן אין צורך להוציא מעט דם לפני ההזרקה ואם כן ברור שאין בה כל הוצאת דם. על כן, אם נראה את הסובל מ"אין אונות" כחולה שאין בו סכנה, ניתן להתיר לו להזריק לעצמו זריקה תוך-מחילתית לצורך קיום מצות עונה בליל שבת.

ל"ז שהתיר לקחת תרופה בשבת למניעת הריון לאישה שמצווה על כך. וכן פסק בספר "שמירת שבת כהלכתה" פרק ל"ד, י"ט.

גם בשו"ת "חלקת יעקב" (חלק ג סימן כ"ג) פסק כי מותר לאשה לקחת תרופות בשבת בכדי לאפשר לה להכנס להריון. בדרך דומה הביא בספר "נשמת אברהם" (או"ח סימן שכ"א ס"ק ב) להתיר לכלה לפני חתונתה ליטול תרופות בשבת להסדרת הוסת.

לשאלה מסוג דומה השיב גם ה"מנחת יצחק" (ח"א סימן ק"ח), בהיתר לחולה-לב ליטול תרופה בליל שבת לפני תשמיש ואחריו. ה"מנחת יצחק" עוסק אמנם בליל טבילה, אבל ה"ציץ אליעזר" (ח"ח סימן ט"ו, פרק ט"ו, י"ד) העיר שהיתר זה שייך גם שלא בליל טבילה, כי גם אז מקיים מצוה. גם ה"באר משה" (ח"א סימן ל"ג, ט') התיר בחולה מאותו טעם.

למרות שתשובות אלו עוסקות בחולה לב, הרי ברור שאילולי התשמיש לא תהיה לו כל סכנה, ואעפ"כ התירו לו ליטול תרופות בשבת, לצורך כך בכדי למנוע מלהכניס עצמו למצב של חשש סכנה.

לאור זאת יש לקבוע כי הסובל מ"אין אונות" יכול להחשב לפי ההלכה כ"חולה שאין בו סכנה", עקב אי תיפקוד של אחד מאבריו. לפי פסק ההלכה של ה"משנה ברורה" (סימן שכ"ח, ס"ק, קכ"א) מותר לחולה שאין בו סכנה ליטול תרופות בשבת, כיון "דאין בזה משום סרך מלאכה, דהא